

ПОУЧНИ ПРИМЕРИ ИЗ ФИНСКОГ ВАСПИТНООБРАЗОВНОГ СИСТЕМА (Прилог)

Фински образовноваспитни систем

Властита концепција, а не позајмљивање

Сједињене Америчке Државе су се, после совјетског лансирања Спутњика педесетих година прошлога века, усредсредиле на промене у настави природних наука и математике у школама. Под утицајем процвата привреде азијског економског цина Јапана, **Американци су осамдесетих и деведесетих година почели да копирају јапански приступ настави и учењу – строжи режим рада школе, повећано коришћење стандардизованих тестова, повећање броја наставних часова током године.** И економски напредак Индије и Кине у последњој деценији 20. века довео је до иницијатива у Америци да се школе више посвете поучавању вештина које захтева 21. век, а уведени су и строжи програми, утврђени национални образовни стандарди, још више повећано тестирање. Резултати свих тих иницијатива и мера били су разочаравајући. У последње две и по деценије ефекти су, према међународним критеријумима, бивали све слабији. Паси Сахлиберг, фински аутор, каже да су образовне реформе које су у то време проведене у САД и другим англоамеричким земљама **потврђивале актуелност Ајнштајнове дефиниције лудила: наставља се радити исто, а очекује се другачији резултат.** Присила, дириговање са врха, тржишна конкуренција, стандардизација, затварање слабијих школа, отпуштање неефикасних директора и отварање нових школа резултовали су у тим земљама потпуним неуспехом.

Образовање у служби тржишта

Све што се у образовању предузима подређено је освајању или задржавању примата на светском тржишту. Полазећи од тога циља тадашњи амерички председник Обама предузео је мере ради побољшања рада пет хиљада најлошијих школа, прописима олакшао оснивање уговорних школа и прописао да наставници примају плате према учинку. Све то није довело до побољшања квалитета. **По мишљењу Мицхаела Фулланаа главни узрок је што у тој стратегији изостаје брига за развијање способности директора и наставника да заједнички напредују као целовит систем.** Погрешна је претпоставка да се квалитет рада може побољшати конкуренцијом у награђивању наставника која се темељи на крањем моделу по коме свако управља својом јединицом, одговара за њене резултате и такмичи се са колегама. То ствара поделе, затворене групе и гаси жељу стручњака да једни другима помажу.

Критичари замерају Бараку Обама што инсистира на уговорним школама које, ако се гледа просек, не дају боље резултате од јавних (државних) школа у појединим окрузима. Они замерају и то што су наставничке плате према учинку засноване на тестовима сумњиве вредности, што опет слаби тимски дух и размену знања међу стручњацима. **Док се у Кини децентрализује доношење наставних програма, уводе различити облици процене, подстиче локална аутономија и иновативност; док се у Сингапуру популарише креативно окружење засновано на принципу мање поучавања, више учења, у САД власти аутократски одређују како ученици треба да**

уче. У економији, политици, култури и образовању у англо-америчким земљама су окупирани тежњом да постигну оно што је веће, захтевније, брже и моћније. То нереално постављање циљева, бахатост и похлепа свакако не воде успеху. У образовном систему карактеристични су затварање школа, нездрава конкуренција, неуспех, а резултати реформи се преувеличавају.

Као политички циљ, у другим англо-америчким земљама, се поставља побољшање писмености, математичких и природно-научних знања веома строгим провођењем тестирања, али расправе о побољшању квалитета нису тако оштре, а стручна подршка (бољи материјали, већа средства) је нешто виша чиме је донекле ублажен најгори део образовне реформе. Пре нешто више од десетак година у Енглеској, а доста касније у Онтарију (Канада) и Аустралији предложен је и популарисан модел који се налази негде на средини између потпуне струковне аутономије из 1970-их, са једне стране и лоших, стандардизованих реформи тржишно мотивисаних карактеристичних за Енглеску 1990-их, са друге.

Карактеристике финског образовног система

То је тзв. *трећи пут* који се развија у тим моделима и у коме се наглашено инсистира на моралној сврси образовања и даје предност развоју способности. **Морални циљ је, без обзира на земљу и културу, свуда исти: подићи ниво и смањити разлике у успеху.** Но и за модел *трећег пута* је карактеристично да људи не дефинишу и не развијају заједничке визије и моралне циљеве него их позајмљују од других. А што се тиче развијања способности, тај се појам у моделу *трећи пут* изврће и губи хуманистичко усмерење да се помаже људима да остваре властити циљ. Уместо тога, развијање способности се тумачи као оспособљавање људи за прописане стратегије са сврхом да наставници буду одговорни за циљеве које су поставили други. Развијање способности се схвата као припремање за реализацију циљева образовне политике. **Паси Сахлберг каже да се развијање способности у моделу *четвртог пута* који се примењује у Финској и канадској Алберти више схвата као самостално управљање растом и развојем.** Дакле, *трећи пут* је карактеристичан по томе што позајмљује циљеве које су поставили други, а ***четврти пут* по заједничком развоју циљева одређене заједнице.**

У тим различитим концепцијама образовне политике у последњој деценији нарочито се издвојила Финска чији ученици на међународним испитима стално постижу изврсне резултате са најмањим разликама у успеху, а држава заузима високо место у економској конкуренцији, корпоративној отворености и квалитету живота. **Концепција финске реформе образовања везује се за име Паси Сахлберга, а њене основне карактеристике су:**

- **властита визија развоја образовања**, а не прихватање туђих модела и образаца;
- **ослонац на добро припремљене и школоване наставнике**, универзитетски образоване до нивоа магистра струке, посвећене позиву, самосталне за разлику од ситуације у Енглеској и САД у којима наставници долазе у школу после кратко-трајног оспособљавања и где су промене наставника честе;
- стратегија образовања ученика са посебним васпитно-образовним потребама (на тај начин готово половина ученика добије посебну врсту помоћи пре него што заврши деветогодишње основно образовање, што се разликује од посебног образовања на основу прописане идентификације, издвајања у посебне групе а што се практикује у англо-америчким државама;

- развијање свести наставника за колективну одговорност у заједничком планирању курикулума и дијагностичком процењивању, а не за примену прописаних курикулума и припремање ученика за одозго прописане стандардизоване тестове;
- повезивање реформе образовања и економске конкурентности, односно повезивање друштва, инклузивности и заједништва у ширим друштвеним оквирима.
- Паси Сахлберг је написао књигу, коју ми користимо, како су Финци изградили делотворну и праведну државу, оригиналан и праведан систем образовања. *Људи у Финској не теже да раде као други, да се облаче и живе као други људи, Уместо онога "како се ради", Финци раде оно што сматрају разумним* (Државно изасланство за бренд, председавао Јорма Оллила, бивши извршни директор Нокие). Фински индивидуализам у коме се не пати од превелике хијерархије и традиционална спремност на сарадњу омогућили су да се испољи невиђена креативност. Квалитетан образовни систем доступан свима настао је из тога креативног потенцијала.

Фински ВОС се темељи на следећим ставовима:

- У образовно-васпитном систему Финске млади људи стичу квалитетно образовање, а разлике у успеху између појединих школа су мале, а све се то постиже уз разумне трошкове и уложени труд.
- Наставни рад у Финској је угледно занимање па многи млади људи желе да буду наставници.
- Финци вероватно имају најконкурентнији систем педагошког образовања на свету.
- Фински наставници имају знатну професионалну самосталност у струци, као и приступ целисходном професионалном развоју током читавог радног века.
- Они који постану наставници најчешће остају у струци целог живота.
- Готово половина шеснаестогодишњака који заврше опште образовање била је укључена у неку врсту посебног образовања прилагођеног појединачним потребама најчешће кроз појединачну обуку.
- У Финској наставници троше мање времена на поучавање, а ученици мање времена на учење него што је то случај у другим земљама.
- У финским школама се не примењује стандардизовано тестирање, ученици се не припремају за тестове, не иду на приватне часове као у САД и већем делу света.
- Чиниоци финског успеха делују као супротност ономе што се догађа у САД и великом делу света где превладавају такмичење, притисак на ученика да успеју на тестирању, стандардизација и приватизација.

Једнаке образовне могућности

У развоју финског образовно-васпитног система после Другог светског рата постоје три етапе:

- а. развој једнаких могућности образовања остварен прерастањем и променом северноевропске пољопривредне земље у индустријско друштво (1945 – 1970);
- б. стварање система јавних општих обавезних школа уз помоћ нордијске социјалне државе са растућим услужним сектором и све вишим нивоом технологије и технолошких иновација (1965 – 1990);

- c. побољшање квалитета основног образовања и развој високог образовања у складу са новим идентитетом Финске као економије са високо развијеном технологијом утемељеном на знању (од 1985. до данас).

Шансе нису биле једнаке за све

У периоду 1950. и 1960. године финско друштво је напустило многе старе вредности, а традиционалне установе почеле су се мењати што се посебно односи на основне школе. **Године 1950. образовне шансе нису у Финској биле једнаке за све. Гимназије и средње школе биле су доступне само онима који су живели у градовима, а већина младих напустила је образовање после основне школе.** Илустрације ради наводимо да се 1950. године само 27 одсто једанаестогодишњака уписало у ниже средње школе које су се састојале од петогодишње више основне школе и трогодишње средње школе. Те године је донесен закон о државној материјалној помоћи приватним школама па се број тих школа повећао, а државни надзор се проширио и на те школе.

Образовна политика између 1945. и 1970. године била је усмерена на следеће циљеве:

- образовни систем треба да омогући боље и потпуније образовање за све;
- образовни програми треба да буду усредсређени на развој индивидуалне целовите посебности детета;
- образовање наставника модернизовати тако да одговара потребама које налажу промене.

У Финској је, непосредно после Другог светског рата, тежиште са наставног програма премештено на описивање циљева, образовног процеса и вредновања. Тиме је модернизован школски курикулум. Поста- вљен је циљ да школе образују младе људе тако да се они остваре као целовите особе које ће наставити да се даље образују. **Реформа курикулума се темељила на емпиријском истраживању проведеном у 300 школа а којим је било олбухваћено 1000 наставника.** Године 1952. урађен је курикулум за основне школе према светским стандардима. **Седам година касније утврђена је концепција структуре обавезног образовања које се темељи на девето- годишњој општој школи у којој су:**

- прва четири разреда заједничка за све ученике;
- пети и шести разред чине вишу основну школу у којој се ученици могу опредељивати за практичне предмете или стране језике;
- разреди од седмог до деветог делили би се на три смера – струковни и практични, општи са једним страним језиком и напредни са два страна језика.

До почетка 1970-их година образовни систем је продубљивао неједнакости у финском друштву. У њему су постојали карактеристични паралелни токови. Један је из основне школе водио у нижу средњу школу па у гимназију и најзад на факултет, а други из основне у грађанску и после ње у струковну школу која је припремала за запослење. Типичан дуализам који репродукује класне неједнакости.

Године 1966. припремљена је нова законска регулатива, а 1970. национални курикулум. Повећани су издаци на остваривање идеала социјалне државе и на њих се гледало као на улагање ради повећања продуктивности. **Нови систем општег образовања почео се примењивати 1972. године на северу Финске, а план је био да до јужних урбаних подручја стигне до 1978.** У старој структури се полазило од тога да

сви не могу научити све, односно да обдареност као способност појединца да се образује није у друштву равномерно распоређена. **Осећао се утицај Големановог извештаја** у којем се заступао став да се основне склоности и особине младе особе одређују у породици и да на њих није могуће утицати школовањем (Големан, 1966). **У новом систему, који се почео примењивати 1972. године спојене су постојеће ниже средње школе, грађанске и основне школе у једну општу деветогодишњу тако да после четворогодишњег основног образовања више није било уписивања у смерове нижих средњих и грађанских школа.** Сви ученици се уписују у једнаке деветогодишње основне школе које су под надзором локалне школске управе. На то не утичу место боравка и материјалне прилике ученика. Критичари новог система упорно су тврдили да не треба јед- нако (што се тиче успеха) очекивати од деце која долазе из различитих друштвено-економских услова и упозоравали да је будућност Финске као индустријске земље у опасности јер ће се успех прилагођавати мање способним ученицима.

Образовни систем из 1970их година

Нови систем се почео остваривати постепено 1972. године прво у северним деловима Финске. Националним курикулумом за општу обавезну школу одређени су садржај и организација наставе за целу земљу. Школама је омогућено да примењују различите наставне методе у групама ученика различитих способности и карактеристика. **Ученицима од седмог до девог разреда је било омогућено да бирају између један од три нивоа наставе из математике и страних језика (основни, средњи и напредни ниво).** Основни програм је одговарао ономе што се некад учило у грађанским школама, а напредни програм је одговарао ономе што су некад нудиле бивше ниже средње школе. Последње школе на југу Финске прешле су на нови програм 1979. године. Подела ученика према способностима за све школске предмете укинута је 1985. године. Наставни план и програм је исти за све ученике.

Постоје три елемента кључна за стварање успешног образовно-васпитног система:

- a. Окупљање ученика различитих карактеристика, који живе у различитим социоекономским условима и имају различит однос према учењу, у исту школу и одељење захтевало је нови приступ поучавању и учењу. **Од самог старта сматрало се да образовање ученика са посебним васпитнообразовним потребама може бити успешно само ако се тешкоће у учењу и друге слабости открију врло рано и одмах обраде. образовање таквих ученика убрзо је постало саставни део курикулума па су све школе и општине убрзо добиле стручњаке оспособљене за рад са таквим ученицима.**
- b. **Професионална оријентација и саветовање постали су саставни део школског курикулума.** Полазило се од тога да ће ученицима до краја обавезног образовања бити потребно систематско саветовање о могућностима које им стоје на располагању после завршетка основне школе. Тако се смањује могућност доношења неодговарајућих одлука о личној будућности. Ученицима је омогућено да одаберу једну од три варијанте: да наставе образовање у општој вишој средњој школи, у струковној школи или да се запосле. Обе врсте средњег образовања нудиле су неколико могућности у оквиру својих програма. **Професионална оријентација и саветовање убрзо су постали прекретница за ниже и више средњошколско образовање и важан чинилац за тумачење стопе понављања због слабог успеха**

и прекида школавња. Професионална оријентација је веза између формалног образовања и света рада.

- с. Због остваривања новог образовног система, наставници који су радили у различитим врстама школа (академске средње школе, грађанске школе усмерене према раду) морали су да раде у истој школи са ученицима различитих способности. **Реформа општег образовања била је новина не само у организационом смислу него и у филозофији образовања која се састоји у томе да сви ученици могу учити ако им се пруже праве могућности и подршка.** Разумевање и учење кроз искуство људске различитости захтевали су да школе делују као мале демократске заједнице. **Од наставника се тражило да примењују другачије наставне методе, да стварају окружење које ће омогућити да различити ученици различито уче (на различите начине) и да се поучавање схвати као високо стручно занимање.** То је 1979. године довело до реформе наставничког образовања. Законом о образовању наставника истакнута је потреба професионалног развоја који ће се темељити на истраживању.

Развој вишег средњошколског образовања

Као последица примене новог васпитно-образовног система уследио је нагли развој вишег средњошколског образовања. Општа виша средња школа била је организована на традиционални начин до 1985. године када је новим законом о вишем средњошколском образовању укинута стари систем и уведена модулarna структура курикулума. **Уместо два полугодишта уведено је пет или шест периода у школској години зависно од тога какав су план школе имале. Један период трајао је пет или шест седмица и то је оквир у коме би ученици завршили одређене програме.** Школе су морале да промене распоред наставе а то је довело до планирања локалног курикулума јер су школе биле слободне да самостално распоређују наставне часове унутар тих периода. **Средином 1990их требало је груписање ученика према узрасту заменити системом без разреда. Тако су ученици добили већу слободу да планирају своје учење полазећи од садржаја и редоследа програма.** Нови курикулум истиче важност когнитивног развоја ученика. **Иако су слободни да бирају програме, ученици морају учити осамнаест обавезних предмета. Исто тако, морају успешно савладати бар 75 програма у трајању од 38 сати. Око две трећине је обавезно, а остале ученици сами бирају.** Обично се не задовољавају најнижом границом него савладавају између 80 и 90 програма. На крају сваког периода (пет или шест седмица) наставници процењују постигнуће сваког ученика, **што значи да се процењивање обавља пет или шест пута током школске године.** Државна матура полаже се пошто ученици заврше све прописане програме. То је важан ваншколски испит који знатно утиче на курикулум и наставу. Наставници и директори често критикују тај испит зато што личи на тест, ограничава курикулум и изазива стрес код ученика.

Струковно и опште образовање

И струковно више средњошколско образовање је битно измењено да би се боље ускладило са економским потребама. Структура, курикулум и методологија струковног образовања су преобликовани. Циљ је да се повећа интересовање за ову врсту образовања. Више од 40 одсто нових средњошколаца почиње школовање у струковним школама. Структура струковног образовања је поједностављена. Почетне струковне квалификације се састоје од 120 бодова што вреди као три године редовног школовања.

Једна четвртина времена посвећује се општим и изборним програмима. Број струковних квалификација са више од 600 сведен је на 52, а број са њима повезаних програма учења на 113. Начелно, ученици струковних школа могу полагати државну матуру, али мало њих то покушава. Средњошколске структуре морају се залагати за преносивост која ће ученицима струковних школа омогућити приступ општим вишим средњим школама.

Курикулум и програм учења у струковним школама прилагођени су променама уведеним у више средњошколско образовање, **посебно модуларној структури, као и потребама тржишта рада. Курикулум је тако осмишљен да оствари равнотежу између потреба за општим знањем и посебних стручних оспособљености неопходних у стручним квалификацијама. Успех се процењује кроз сарадњу школа, послодаваца и представника запослених.**

Методe поучавања и оспособљавања у средњим струковним школама постепено су се мењале. **Бар шест део наставног времена ученици проводе учећи на радном месту.** Учење у алтернативним учионицама и виртуелно учење постали су уобичајен начин рада у вишем средњошколском образовању. **Системом финансирања обезбеђено је да струковне школе, зависно од резултата, добијају додатних шест одсто средстава на она основна. Та средства намењена су за професионално усавршавање и побољшање педагошких знања наставника.** Чини се да две кључне чињенице доприносе да се ученици успешно одреде при преласку на више средњошколско образовање. Прво, на почетку тога образовања ученици у Финској немају искуства са стандардизованим тестовима у школи за разлику од вршњака у другим земљама где је тестирање стални део школског рада. Последица тога спољног притиска на ученике су озбиљне (избегавање ризика, досада, страх). **Већина наставника нижих средњих школа у Финској поучава ученике да би нешто научили, а не да би били успешни на тестовима.** На ПИСА испитивањима из математике ученици из Финске су под мањим притиском него њихови вршњаци у другим земљама.

Други чинилац који доприноси успешном преласку ученика у вишу средњу школу је то што су ученици добро припремљени за одлучивање о наставку школовања после оног обавезног. У нижој средњој (трогодишњој) школи они су седмично имали по два часа образовних усмеравања и саветовања. Они се труде да најбоље савладају онај део програма који је најважнији за предвиђени наставак школовања. Зато они, при преласку у више средњошколско образовање располажу потребним делотворним знањима и вештинама.

Готово сви ученици се уписују у више средње (необавезне) школе. 95 одсто ученика који заврше нижу средњу школу наставља школовање у једној од две врсте вишег средњошколског образовања. Подаци показују да је све више ученика који се одређују за струковне више средње школе. Године 2009/10. у те школе се уписало више ученика него у опште више средње школе. Треба напоменути да је образовање у Финској после деветогодишње општеобразовне школе (**перускола**) необавезно, а да се, и поред тога, скоро сви свршени ученици (95 одсто) уписују у више средње школе. То је постигнуто спровођењем политике једнаких могућности за све који желе да наставе више средњошколско образовање. Већина општих и струковних виших средњих школа је под управом општина које одређују правила о приступу вишем средњошколском образовању, али курикулум, стручни услови за наставнике, потребно педагошко окружење јединствени су за целу земљу. Стопа завршавања вишег струковног и општег средњошколског образовања (опет наглашавамо да је то необавезно образовање) је врло висока. Три четвртине ученика заврши вишу средњу школу у идеалном времену од 3,5 године. Само 0,2 одсто ученика узрасне групе не завршава успешно обавезно школовање. Стопа завршавања вишег средњошколског образовања у Финској је 2008.

године била 93 одсто, а у Канади 76 и у САД 77 одсто. То образовање је исте године прекинуло око шест одсто ученика. Влада подстиче школе да задржавају ученике додељивањем посебних средстава на основу резултата рада у средњошколском струковном образовању, а стимулације ће се проширити на целокупно средњошколско образовање 2015. године. **Практичне радионице у којима ученици могу планирати и израђивати разне предмете привлаче ученике у струковне школе.**

Шта је довело до позитивних промена

Државна матура. По завршетку више опште средње школе (то је приближно еквивалент нашој гимназији) **ученици могу полагати државну матуру која је услов за упис на факултете.** Не полажу је ученици који су завршили вишу струковну средњу школу. Они, пошто им се вреднује завршни рад, добијају сведочанство. На факултетима их је далеко мање од вршњака који су завршили вишу општу средњу школу. **Сврха матуре је да се сагледа да ли су ученици савладали знања и вештине предвиђене националним оквирним курикулумом, односно јесу ли остварили циљеве вишег општег средњег образовања.** Испит за матуру одржава се два пута годишње, у пролеће и у јесен у свим вишим општим средњим школама. Посебан одбор за државну матуру брине о организацији испита, припреми и оцењивању урађених тестова. Кандидат мора урадити одређене тестове током три узастопна испитна рока, тј. за 18 месеци, а може их урадити и у једном року. **Обавезан је тест из матерњег језика, а ученици могу одабрати три друга теста из четири следеће области (други домаћи језик (фински или шведски), страни језици, математи ка, општи програм који обухвата друштвене и природне науке.** Ученик у програм испита може укључити један или више изборних предмета. **Тестови су есејског или отвореног облика, а кандидати користе већу количину помоћних материјала.** Задаци су прво рађени оловком на папиру, а од 2015. године је замењено израдом на рачунару. Математика и страни језици имају на тестовима основни и напредни ниво. Кандидати који положе тест имају право на један покушај да повећају број бодова, осим кад је реч о општем програму који се може полагати још два пута. **Ученици струковних школа, уместо државног испита, решавају завршне тестове знања и вештина на нивоу школе.** Они се оцењују у складу са властитим проценама и кроз разговор са наставницима. У проценама учествују и водитељи практичне наставе.

Теоријскометодолошке основе и управљање променама

Три су чиниоца најбитније утицала да у финском образовању дође до позитивних промена: а) преиспитивање теоријских и методолошких основа (1980); б) умрежавање и самостално управљање променама и в) повећање делотворности образовних структура и администрације.

Преиспитивање теоријских и методолошких основа. Крајем 60-их и почетком 70-их година 20. века неколико развојних и истраживачких пројеката подстакло је оштре критике тадашње педагошке праксе у Финској посебно наставних метода које су примењивали наставници. Нови систем образовања захтевао је да школа васпитава грађане који ће мислити самостално и критички. То тражи нове приступе који би довели до смисленијег учења. **Појава нових информационих и комуникацијских технологија била је додатни подстајак таквим настојањима.**

Повољно је било то што се технолошки развој временски подударио са револуционарним сазнањима о учењу. Престала је доминација когнитивне психологије, на сцени је била и конструктивистичка теорија о учењу, а осетан је био и утицај открића у неурологији. Све је то утицало на финске научнике из области образовања да подробније анализи рају постојеће концепције знања и учења у школама. У школе је послато неколико стручних приручника за наставнике међу којима су: **Концепција знања (1989), Концепција учења (1989), О могућностима школске промене (1990)**. У оквиру стручног усавршавања наставника постављана су питања: **шта је знање, како ученици уче, како променити школу?**

Посматрано у међународним оквирима, прва фаза промена у финском образовању била је изузетна. Док су фински наставници испити вали теоријске темеље знања и учења и у складу са њима осмишљавали курикулуме, у Енглеској, Француској и САД њихове колеге су се мучиле са учесталим инспекцијама, споља наметнутим стандардима учења, такмичарском атмосфером због чега су многи наставници напустили школе. У Енглеској и САД су се истраживањима која се односе на учење бавили научници и она су допирала само до малог броја најискуснијих наставника и званичника у образовању. Финска је успела да се одупре концепту да развој образовања буде диктиран тржиштем што је била карактеристика за друге земље ОЕЦД-а 1990-их.

Иако је концепт финског развоја образовања оригиналан, фински, у овј земљи су коришћена и страна искуства, посебно из САД, Канаде и Уједињеног Краљевства и других нордијских земаља. У унапређивању образовања важну улогу су имале наставне методе и вредновање резултата ученика које су биле развијене у САД. Финска је била једна од првих земаља у којој је широко примењено сарадничко учење на одабраним факултетима а после у школама.

Крајем 80-их година 20. века покренута је широм Финске активност за већу разноликост метода у настави природнонаучних предмета. Књига Наставни модели (Бруце Јоуце и Марсх Веил) била је снажан подстицај овим настојањима; много је допринела обогаћивању наставних метода у финским школама. Рад Давида Берлинера из области психологије образовања, Линде Дарлинг-Хаммонд у подручју образовања наставника и радови Андуја Харгреавеса и Мицхаела Фуллана о променама у образовању пажљиво су проучавани и примењивани у развоју финског образовања од 1970-их година па надаље. Примењиване су прагматичне идеје из САД, Велике Британије и Канаде. Некадашње расправе о поучавању заснованом на чињеницама и аутоматизованим вештинама уступиле су место расправама о учењу са разумевањем, критичким размишљањем, решавању проблема, учењу како учити. То је било време критичког разматрања устаљених ставова, трагања за иновацијама у циљу побољшања квалитета учења.

Унапређивање кроз умрежавање и управљање. Реформа националног курикулума из 1994. године, заједно са реформом општег образовања из 1970-их година највише су допринели унапређивању финског образовног система. Школе и општине биле су веома активне у изради и примени курикулума. На школе је утицано да међусобно сарађују, да сарађују са родитељима и невладиним организацијама. Та сарадња је кулминирала пројектом *Акварујум* који је подстицао на унапређивање рада и много допринео да се све финске школе и директори међусобно повежу. Циљ је био да се школе претворе у заједнице интерактивног учења. Створена је јединствена самостална мрежа унапређивања школа отворена за све стручњаке који се баве образовањем. Пројекат је повезан са идејама Иницијативе за унапређивање школа у Алберти (Канада), јединственим дугорочним програмом за развој школа и професионални развој наставника. Тај пројекат је подстакао локалне иницијативе и

истраживања у кругу директора и наставника укључених у више образовних студија на факултетима. Показало се да је школа а не систем средиште надзора и способности. Почетком 1977. постојало је више од 1000 пројеката у 700 школа и 163 општине учеснице у пројекту. Процењује се да је било обухваћено 5000 наставника и 500 директора у активност унапређивања школа. Пројекат је био повезан са идејама из 1990их о децентрализацији, повећаној аутономији и идентитету школе. Идеје *Акваријума* имале су неке одлике неолибералне образовне политике, које су се каткад сматрале знаком повећане конкуренције међу школама. Могућност да се бира школа ствара такмичарску атмосферу, али је мрежа претворила надметање у заједничко настојање да се унапреди рад школа. Ценила се размена идеја и заједничко решавање проблема чиме је спречено да се школе сматрају међусобним конкурентима. Пројекат је полазио од идеје о једнаким могућностима и друштвеној одговорности, а не од такмичарске атмосфере.

Повећање делотворности структура и администрације. Резултати ПИСА истраживања 2001. изненадили су свет. У сва три академска подручја – математици, природним наукама и читалачкој писмености Финска је била међу земљама ОЕЦД-а које су постигле најбоље резултате.

Избрисане су разлике у успеху ученика у поређењу са Јапаном, Јужном Корејом и Хонг Конгом. **Фински ђаци су показане резултате постигли без приватних часова, допунске наставе и многих домаћих задатака за разлику од њихових вршњака из других земаља.** Разлике у успеху међу финским школама су мале. **Интересовање у свету за финско чудо било је изузетно велико.** Следећа три ПИСА тестирања (2003, 2006. и 2009) само је потврдило пређашњи успех финских ученика. То је последица праведног образовно-васпитног система. **Финска, Канада и Јужна Кореја имају доследне резултате без обзира на социоекономски статус ученика.** Француска и САД имају исподпросечне резултате у успеху и велико одступање у постигнућима.

ПИСА резултати показују да образовна политика заснована на једнаким образовним могућностима, која наставника ставља у средиште образовних промена, повољно утиче на квалитет учења. Анализа тих резултата такође показује да место боравка и друштвени чиниоци (реч је о општој тенденцији која важи за све земље учеснице у тестирању) битно утичу на одступања у успеху, као и у будућем звању ученика. **Наставници и научници су све скептичнији према ограничењима које међународне процене знања својим дефиницијама васпитнообразовних постигнућа намећу ученицима.**

Гледано према међународним стандардима фински образовни систем је веома успешан. Од 2000. године мултикултурализам, образовање деце са посебним васпитно-образовним потребама, укидање административне границе између основних и нижих средњих школа су у тежишту развоја финског образовања.

Без тржишног надметања и неизвесног тестирања

Фински образовни систем није загађен тржишним надметањем и неизвесним тестирањем јер се тиме не постиже више од онога што је ученицима потребно. **Образовне власти у Финској и наставници не мисле да је учестало спољно тестирање корисно за учење и ученике.**

Главни чинилац успешног развоја финске економије засноване на знању, добром управљању и успешном образовном систему јесте способност да се постигне општа сагласност о већини питања важних за будућност земље. Принципи образовне политике, осмишљене да се побољшају постигнућа ученика, снажан су подстицај за

наставу и учење, нарочито за стварање најповољнијег окружења и садржаја учења, а тиме су и помоћ ученицима да остваре опште циљеве школовања. Већ у почетној фази реформе полазило се од тога да квалитет педагошког рада (а не стандарди и процене знања) може кључно утицати на то шта ће ученици научити. **Током 1990их година стручност наставника се постепено повећавала па се повећавала и примена делотворних поучавања.** Школе су једна од друге училе како боље организовати рад и примењивати најбоље начине у настави. **Наставници су побољшавали методе поучавања, индивидуализовали наставу да би задовољили различите потребе ученика.** Школе се подстичу да обезбеде што боље услове рада за ученике (бесплатни оброци за све, здравствена заштита, психолошко саветовање и усмеравање ученика). Међусобна повезаност школа је важан фактор који доприноси иновативности и добром успеху који од школе до школе варира мање од пет одсто.

Парадокс – мање је више

Образовно искуство Финске говори да постоји алтернативни пут за обликовање доброг образовно-васпитног система различит од образовне политике коју нуде светски форуми који се баве образовањем. Пре 1980. године Финска је у образовању водила политику угледајући се на суседну и богатију Шведску. У међународним поређењима финско образовање је било познато само по томе што су десетогодишњи Финци били међу најбољим вршњацима у свету по читању. Но, по међународним образовним показатељима Финска је била у сенци Шведске, Енглеске, САД, Немачке.

По чему се оцењује успех реформе

Трансформацијом свога образовног система из просечног у један од најуспешнијих за реалтивно кратко време, Финска је унапредила своје људске ресурсе. Пре првог круга ПИСА испитивања сматрало се да нај- боље образовне системе у свету имају Немачка, Француска, Норвешка, Енглеска, Русија и САД. Полазило се од успеха, издатака за образовање, броја ученика који су завршили вишу школу, такмичења као што су међународне олимпијаде у математици, физици, хемији. У тим међународним такмичењима учествују средњошколци, а најбољи успех имају оне земље у којима су образовни системи успоставили делотворне начине правовременог препознавања обдарених ученика и створили им оптималне услове за учење. На темељу олимпијада сматрало се да су Кина, САД и Русија земље са изузетно успешним образовањем. Занимљиво је да се неколико земаља из Источне Европе, међу којима су Мађарска, Румунија и Бугарска високо котирало према резултатима са таквих олимпијада. На основу таквог успеха ценио се квалитет националних образовно-васпитних система. До 2001. године сматрало се да је ниво знања финских ученика у математици и природним наукама скроман у светским размерама.

Овде се поставља питање по чему се оцењује да је нека образовна реформа успешна. Када се приступа међународном упоређивању, у обзир треба узети ширу слику, а не само постигнућа ученика. У Финској је у последње три деценије приметан стални напредак у четири главна подручја: а) виши ниво образовања одраслих, б) широка праведност у исходима учења и успеху школа, в) квалитетан ниво знања и васпитања ученика према међународним проценама, г) делотворност и ниски укупни издаци, готово искључиво из јавних средстава.

Образовни ниво Финаца до 1960-их година био је низак. Образовање је било доступно само онима који су живели у близини гимназија и факултета. Три четвртине Финаца 1970-их година имало је завршену само основну школу, а само седам одсто

становништва имало је завршен факултет. Сада је стање људског капитала у Финској на нивоу напредних економија утемељених на знању, а око 40 одсто ученика има завршену вишу средњу школу, а више од 99 одсто генерације има завршену обавезну општеобразовну школу. Чак 93 одсто оних који упишу вишу средњу школу, успеју и да је заврше. Године 2010. било је 28 одсто одраслих становника са завршеним високим образовањем. Само 2,5 одсто издатака за школе потиче из приватних извора, а оних 97,5 одсто финансира држава. Студирање на финским факултетима је бесплатно па сви који заврше вишу средњу школу имају једнаке могућности за високо образовање. Студенти се подстичу да брже завршавају студије и укључују се у радне процесе.

Праведност образовног система

Праведност финског образовног система огледа се у могућности да сви, без обзира на то где живе и у каквим условима живе, стекну висококвалитетно образовање. У финским условима праведност подразумева друштвено непристрасан и инклузиван образовно-васпитни систем заснован на постојању једнаких образовних могућности. Свеобухватна реформа образовања 1970-их година довела је до тога да се могућност за квалитетно образовање доста равномерно проширила на целу земљу. **Образовање ученика са посебним васпитнообразовним потребама је педагошки и психолошки осмишљено за све којима је та помоћ по требна.** Ученици са таквим потребама на време се идентификују, а циљ је да им се пружи једнаке могућности за завршетак школовања у складу са њиховим способностима и заједно са вршњацима. Постоје два основна облика за такве ученике:

а) **Такав ученик се укључује у редовну наставу, а повремено учествује у програму посебног образовања у малим групама.** Ако тешкоће нису превише озбиљне, те групе воде наставници за образовање деце са посебним потребама. За таквог ученика се може урадити и индивидуални план.

б) Друга могућност је перманентно образовање ученика са посебним васпитнообразовним потребама у засебној групи или одељењу у школи тог ученика а, у неким случајевима, и у посебној установи.

Школске 2008/2009. године готово трећина свих полазника опште обавезне школе била је укључена у један од два облика образовања ученика са посебним образовно-васпитним потребама. Више од петине ученика учествовало је у повременом образовању према посебним васпитнообразовним потребама ради исправљања мањих поремећаја у говору, читању, писању, учењу математике или страних језика: Број таквих ученика се у последњих десет година удвостручио, а број установа за то намењених стално опада од 1990-их година. Готово половина ученика који са 16 година заврше обавезну школу била је током школовања укључена у неки облик образовања према посебним потребама. Тако та деца нису обележена неким срамним жигом.

За константан успех финских ученика на ПИСА истраживањима, од 2001. године на овамо из природних наука и сталан напредак у природним наукама, за разлику од других образовних велесила, највише заслуга имају наставници који су користили разноврсне и ефикасне методе поучавања што је последица реформи проведених 1990-их година. **Образовање наставника је већ две деценије усмерено на ефикасније поучавање и учење природнонаучних предмета. Акцент је на учениковом искуственом и практичном учењу.** Посебне последипломске програме из природних наука савладало је на универзитету у Хелсинкију више од 10 одсто дипломираних студената, будућих наставника. Програми су били усмерени на педагошко обликовање садржаја и разумевање научног процеса у савладавању знања. Гледано у међународним оквирима, фински ученици су успешни и у другим областима. У истраживању ИЦЦС из 2009.

године, ученици осмог разреда из Финске су, уз вршњаке из Данске, имали најбољи просек у резултатима знања о цивилном друштву. Финска има најмање одступање у успешности међу школама.

Наставници – основна предност

Финско искуство показује да је битно да се рад наставника заснива на угледу и поштовању струке у друштву што утиче да они заволе и цене свој позив. Тако се млади привлаче да се опредељују за наставничко звање. Због свог високог друштвеног положаја финсаки учитељи су изузетно поштовани грађани. **Финска данас цени вредност својих наставника, верује њиховој стручности и проценама које се односе на васпитање и образовање.** Фински образовно-васпитни систем знатно се разликује од онога у САД, Канади или Уједињеном Краљевству, а неке разлике посебно се односе на рад наставника. **У финском образовно-васпитном систему не постоји строга школска инспекција и не проводе се спољна стандардизована тестирања ученика с циљем да се јавност информисе о успешности школа и наставника.**

Пет врста наставника

Наставници имају професионалну аутономију у стварању планова рада и курикулума своје школе. У Финској постоји пет врста наставника:

- 1) Предшколски васпитачи раде у дечјим вртићима, а могу и поучавати предшколску децу.
- 2) Учитељи раде у деветогодишњим школама са ученицима од првог до шестог разреда. Обично воде један разред и предају неколико предмета.
- 3) Наставници предметне наставе предају одређене предмете у вишим разредима основних школа (обично од седмог до деветог разреда) и у општим вишим средњим школама, укључујући и струковне школе: **предају по три предмета, на пример математику, физику и хемију,**
- 4) Наставници за децу са посебним васпитно-образовним потребама раде са појединим групама ученика којима је таква помоћ потребна у основним школама и вишим разредима општих школа.
- 5) Струковни наставници раде у вишим средњим струковним школама. Морају имати бар три године радног искуства у настави у своме предмету пре него што приступе програму за струковно образовање наставника

Они који раде у установама за образовање одраслих морају имати одговарајуће педагошко знање. Наставници су, према властитом мишљењу, главни градитељи финског социјалног друштва, кључни су преносиоци културе. Финска се вековима борила за национални идентитет, за матерњи језик и властите вредности: најпре шест векова под Краљевином Шведском, више од једног века под влашћу Рускога Царства, а потом један век као нова независна држава смештена између својих бивших владара и светских сила. То је Финцима усадило жељу да се развијају путем образовања, читања и личног напретка. Писменост је главни ослонац финске културе и саставни је део културолошког кода свих Финанаца. **Зато није чудо што је наставничко звање једно од најцењенијих и цењеније је од звања лекара, архитекте, адвоката.** Наставник се сматра независним племенитим звањем које има висок друштвени углед. Посебно је

омиљено код жена које чине више од 80 одсто студената уписаних у образовне програме за учитеља основне школе. Учитељице су најпожељније супруге будућим младожењама.

Учитељ – угледно занимање

У Финској наставник је врло конкурентно занимање. Кандидати за упис на наставничке факултете, сем успешно завршене опште више средње школе (еквивалент је наша гимназија) и положене матуре, морају имати и друга висока постигнућа, позитивне одлике, изванредне комуникацијске вештине и посвећеност наставничком раду. Тек сваки десети кандидат успе да се упише на наставничке студије. За пет програма наставничких студија у Финској се годишње пријави око 20.000 кандидата. **Избор се обавља у две фазе. Прво се одабере једна група кандидата на основу резултата на државној матури, дипломе о завршеној вишој средњој школи, одговарајућих доказа о ваншколским успесима и државног пријемног испита који чини читав спектар питања из подручја образовања. У другој фази обавља се разговор са најбољим кандидатима из првога круга који треба да одговоре на питање зашто желе да постану учитељи.** За програме учитеља основне школе 2010. године пријавило се 6.600 кандидата за 660 слободних студентских места. Удео мушких кандидата перманентно је релативно низак. **За овај позив одређују се кандидати који по успеху у средњој школи спадају у 20 одсто најбољих.** То је основа за стручну аутономију, за добро планирање, поучавање, дијагностиковање, вредновање. **Учитељи у Финској проводе реалтивно мање времена у настави него њихове колеге у многим другим земљама.** У америчким школама учитељи проводе много времена у школи што им сужава простор за друге стручне активности. У Финској, Јужној Кореји и Јапану школе се сматрају професионалним заједницама које уче због природе и распоређености стручних активности наставника.

Фински учитељи сумњају у ефикасност учестале примене стандардизованих тестова ради одређивања ученичког напретка у школи што је пракса у Енглеској и САД. Они имају аутономију, углед, поштовање и поверење у јавности. У Финској је образовање на учитељским студијама конкурентно тако да привлачи обдарене средњошколце. **Програми, курикулум учитељских студија веома су захтевни у поређењу са другим студијама.** Учитељско образовање се заснива на научном знању и мора бити усредсређено на процесе мишљења и когнитивне вештине **неопходно потребне за осмишљавање и провођење истраживања у настави и образовању.** Посебно је важно систематско повезивање научно утемељеног знања о васпитању и образовању, дидактике и праксе како би се учитељима омогућио развој педагошког размишљања и одлучивања заснованог на доказима и укључивање у заједницу образовних стручњака. Нарочита пажња се посвећује развоју вештина за педагошко просуђивање што учитељима омогућује да процес поучавања обликују у складу са постојећим сазнањима и праксом васпитања и образовања. **Васпитање и образовање је главни предмет који је подељен на три подручја: а) теорија васпитања и образовања, б) педагошко познавање садржаја, в) предметна дидактика и пракса.** Програми наставничких студија засновани на истраживању завршавају се обавезним магистарским радом. **Будући учитељи обично пишу рад из подручја васпитања и образовања.** Тема је најчешће повезана са школом или разредном праксом наставника (на пример, наставом математике или читања). **Студенти предметне наставе одабирају тему повезану са главним предметом својих студија.** Наставничке студије у Финској усклађене су са захтевима Болоњског процеса. **Захтеван курикулум наставничких студија омогућава да фински наставници имају уравнотежено практично и теоријско знање, а такође и вештине.** Њихово знање утемељено је на психологији и

социологији образовања, теорији курикулума, процени постигнућа ученика, образовању ученика са посебним потребама, дидактиком (методиком) свога подручја. Многи студенти програма студија за учитеље основне школе долазе на факултете са добрим знањем и вештинама у низу предмета које су учили у вишој средњој школи. За разлику од својих вршњака у САД и Енглеској они поседују знања из програма који садржи 18 обавезних предмета међу којима су физика, хемија, филозофија, музика. Они по правилу имају изнадпросечне оцене из тих предмета. Дипломске студије засноване на истраживању данас су основни услов за стално учитељско запослење у финским општим и вишим средњим школама. Учитељске студије су важна саставница високог образовања у Финској. **Учитељска примања су нешто виша од просечне плате у држави.**

Професионални развој

Студенти који заврше ступањ магистра струке могу без додатних услова уписати докторске студије што је додатна могућност професионалног развоја. Учитељи основне школе могу наставити школовање на наставничком факултету. Тема њихових доктората, ако се за то одреде, биће из образовних наука. Докторске наставничке студије су захтевније за наставнике предметне наставе који су претходни ступањ завршили у некој другој наставној дисциплини. Они прво морају завршити напредне студије образовних (педагошких) наука како би испуњавали услове за рад у школама. Образовање наставника постало је део универзитетских студија 1970-их година и поступно је постало део идентитета финских наставника. Током спровођења образовних реформи наставници су тражили више самосталности и одговорности за планирање курикулума и вредновање ученичких постигнућа. Опште поштовање наставничке струке важан је чинилац не само за начела образовања наставника него је и разлог што много младих Финаца сматра овај посао најцењенијим.

Планирање курикулума задатак је наставника, школа и локалних власти а не државе. Већина финских школа има властити прилагођени курикулум који усклађују и одобравају локалне образовне власти. **Наставници и директори школа имају кључну улогу у развоју курикулума и планирању рада школе.** Оквирни национални курикулум за општу и вишу средњу школу доноси смернице и одредбе које свака школа следи при изради властитог курикулума. **Не постоје строги национални стандарди ни описи исхода учења које би школе требало да укључе у курикулуме као што је то у САД, Великој Британији или Канади.** Због тога су и начин израде а и сами курикулуми различити у школама. **Због тако одговорне улоге у доношењу педагошких одлука, наставничке студије морају будућим наставницима дати темељно знање и вештине потребне за развој курикулума и за теорију и праксу вредновања ученичких постигнућа.** Та кључна улога померила је тежиште професионалног развоја наставника са расцепканог стручног усавршавања и оспособљавања на систематичније унапређивање школа с циљем изградње боњих етичких и теоријских темеља наставе.

Вредновање ученичких постигнућа

Вредновање ученичких постигнућа је други важан задатак наставника. Већ је речено да финске школе не примењују стандардизовано тестирање ученика ради вредновања њиховог успеха и напретка. За то постоје четири главна разлога:

- 1) У Финској се даје предност учењу усклађеном са личним потребама и креативној настави као битним одликама образовања. Напредак ученика процењује се првенствено према њиховим особинама и способностима, **а не ослања се на униформисане стандарде и статистичке показатеље.**
- 2) **Стручњаци за развој образовања сматрају да су курикулум, поучавање и учење најважнији елементи васпитања и образовања и они треба да буду покретач наставних поступака и школске праксе, а не усрдсређеност на процену и тестирање што је случај у неким другим образовноваспитним системима.** Вредновање успеха ученика у Финској је прожето кроз поучавање и учење што је начин за побошљавање рада и наставника и ученика.
- 3) За процену личног и когнитивног напретка ученика одговорна је школа, а не спољни испитивачи и процене. Већина школа у Финској признаје неке недостатке система у коме све процене и оцењивања проводе наставници (недостатак упоредивости и доследности), али истовремено сматра да би проблеми били још већи ако би се примењивало спољно стандардизовано тестирање. **Курикулум би био сужен, поучавањем за тест створила би се нездрава конкуренција међу школама и наставницима.**
- 4) Зато се процене знања у одељењу и процене које се проводе унутар школе сматрају вредним елементима курикулума наставничког образовања и професионалног развоја.
- 5) Финска национална стратегија за вредновање ученичког рада и резултата темељи се на начелу разноврсности података при чему је успех на тесту тек један део целине. Подаци о постигнућу ученика у различитим предметима прикупљају се помоћу стандардизованих тестова на темељу узорка и тематских прегледа. **Ло калне власти самостално одређују поступке процене квалитета према својим потребама и тежњама.**

Испит државне матуре једина је *стандардизована* процена ученичког успеха, а спроводи се на крају више средње школе када ученици имају 18 или 19 година. Та матура је општи услов за упис на факултет. **Процењују се знање, вештине и способности ученика испитивањем у облику есеја за различите предмете.** Плаћају је ученици, а проводи је спољна испитна комисија. Доста финских стручњака сматра да матура знатно утиче на курикулум и поучавање у општим вишим средњим школама. Радно време наставника у Финској чине настава, припрема за наставу (на пример, за лабораторијске вежбе), два сата недељног планирања и стручна сарадња са другим наставницима. Они нису у школи ако немају наставе или ако им директор није дао неке друге задатке. **Фински наставници посвећују мање времена поучавању него њихове колеге у многим државама.** Школски час траје 45 минута, а после следи петнаест минута одмора. **У новије време школе траже другачију организацију рада, на пример обликујући наставу у блоковима, разредима или већим групама, како би се добило више времена за сарадњу наставника.** Тако се добија више простора који се користи по властитом нахођењу. Чак и када се радно време проведено у настави усклади са годишњим бројем радних дана школе, чини се да фински наставници проводе много мање времена на настави него што је то случај у другим земљама. Ослобођено време, они добровољно, без спољног притиска, посвећују унапређивању школе и сарадњи са локалном заједницом. **Фински наставници развијају курикулум, испробавају нове наставне методе, пружају ваннаставну подршку ученицима да би они брже напредовали, сарађују са ђачким родитељима.** У Финској не постоје формалне мере за вредновање наставника. Једини изузетак су резултати државне матуре које неки медији сваког пролећа искористе за рангирање средњих школа према оценама ученика на матури. Но, те информације не привлаче већу пажњу родитеља и школа.

Напомена: У припреми овог текста кориштена је књига Паси Сахлберг под насловом Лекције из Финске коју је издала Школска књига из Загреба